

PRIKAZI I OSVRTI

Dobar savjet zлата vrijedi

(Lana Hudeček, Milica Mihaljević, Luka Vukojević: *Jezični savjeti*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010.)

Jezično savjetništvo prepoznatljiva je stalnica u tradiciji Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje kojemu je jedna od zadaća i sustavna briga o pravilnosti i normiranosti hrvatskoga jezika. Dosad je Institut objavio dva jezična savjetnika – *Jezični savjetnik s gramatikom* Vide Barac-Grum, Dragice Malić, Slavka Pavešića i Zlatka Vincea (1971.) te *Hrvatski jezični savjetnik* skupine autora u redakciji izvršnoga uredništva Lane Hudeček, Milice Mihaljević i Luke Vukojevića (1999.). Oba su spomenuta savjetnika odigrala veliku ulogu u suvremenoj povijesti hrvatskoga jezika. Pavešićev Savjetnik (prozvan tako prema uredniku Slavku Pavešiću) zbog društvenih okolnosti u kojima je napisan imao je iznimnu važnost u očuvanju hrvatske jezične posebnosti i zaštiti hrvatskoga jezika od nasilnih pokušaja jezičnoga unitarizma i relativiziranja razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika. On je purističan onoliko koliko je mogao biti, a zbog nemogućnosti da se izrijekom kaže da je što hrvatsko, a što srpsko, upotrebljavala se blaga napomena da je pojedina natuknica tipična za “istočne krajeve” ili pak “zapadne krajeve”. Osim toga, u njemu nije zapostavljen ni odnos prema tuđicama, dijalektizmima, arhaizmima i zastarjelicama te novotvorenicama, iz čega je vidljivo nastojanje da se u cijelosti objasne i obuhvate sve leksičke razine te da se normativno upute na preporučljivu standardnojezičnu inačicu.

Dvadeset i osam godina nakon Pavešićeva objavljen je *Hrvatski jezični savjetnik*. On je slijedio smisao i smjer tradicije prvoga savjetnika, a, kao i njegov prethodnik, i taj je jezični savjetnik jedinstven. Naime, teško je pronaći mu izravni uzor u jezikoslovnoj kroatistici i po koncepciji i po obujmu. U njemu je skupljeno i opisano stanje hrvatske normativistike i standardologije na svršetku 20. stoljeća, a o njegovu opsegu govori i to da je napisan na 1660 stranica. Samo savjetnički rječnik ima oko 81.000 natuknica, a u njemu su prikupljene i obrađene sve riječi koje na ma kojoj razini nisu pravilne (pravopisno, naglasno, gramatički ili leksički). Time su obuhvaćeni regionalizmi, historizmi, zastarjelice, žargonizmi, kolo-kvijalizmi, europeizmi... *Hrvatski jezični savjetnik* i danas je iznimno relevantno i informativno jezikoslovno djelo koje svojim sadržajem može zadovoljiti i najzah-tjevnije čitatelje.

Sada se, jedanaest godina nakon *Hrvatskoga jezičnog savjetnika*, nastavlja niz savjetničkih izdanja knjigom *Jezični savjeti* autora Lane Hudeček, Milice Mihaljević i Luke Vukojevića, dugogodišnjih članova službe za jezično savjetovanje matičnoga Instituta. Ta je knjiga nastala na temelju zatraženih savjeta građana, tvrtka, državnih ustanova i drugih privatnih i pravnih osoba koje su željele dobiti vjerodostojan i nedvosmislen odgovor na kakvu jezičnu nedoumicu, dvojbu ili problem. S obzirom na to da su postavljene upiti bili veoma raznovrsni, i odgovori na njih su takvi, počevši od složenosti, duljine, pa do znanstvene vrijednosti. Stoga su savjeti, njih točno stotinu, raspoređeni u sljedeće cjeline: *Složeniji savjeti*, *Forenzična lingvistika* i *Jednostavniji sa-*

vjeti. Kako u Uvodu tumače autori, u prvom se cjelini nalaze savjeti koji se odnose na nazivlje, složenija gramatička pitanja te složenije leksičke nedoumice. Druga je cjelina *Forenzična lingvistika* nastala na temelju zahtjeva za ekspertizom u slučajevima kakva pravnog spora, a treća cjelina sadržava jezične savjete na najčešće postavljana, a u savjetničkom smislu jednostavna pitanja.

Složeniji savjeti pisani su u obliku jezikoslovnih eseja, pri čemu se lingvistička znanja kombiniraju s temeljitim uvidom u druge znanosti. O tome svjedoči i konzultirana strukovna literatura kojom su obuhvaćena djela iz strojarstva, arhitekture, prava, medicine, marketinga, bankarstva i financija, turizma, trgovine, elektronike, zatim norme Hrvatskoga zavoda za norme, Hrvatski nacionalni obrazovni standard te Klasici hrvatske književnosti. Osim toga, sva su istraživanja utemeljena u korpusu, dakle, veoma je često potvrđenost i čestotnost leksema o kojima se raspravlja provjerena u dvama referentnim korpusima hrvatskoga jezika – Hrvatskoj jezičnoj riznici (<http://riznica.ihj.hr/index.hr.html>) te Hrvatskome nacionalnom korpusu (www.hnk.ffzg.hr/30m.htm).

Savjeti koji se daju u ovoj cjelini uglavnom se odnose na leksičku razinu (*Brak ili ženidba, Karta ili zemljovid, Polovica ili polovina, Restauratorstvo ili restoranstvo, Usporedni, usporedni ili poredbeni...*), ali obuhvaćaju i sintaktičke dvojbe (*Korištenje + G ili korištenje + I, Otporan na što ili otporan prema čemu, Podijeljen s koeficijentom ili podijeljen koeficijentom, Vezano uz, vezano za ili povezano s...*), tvorbu riječi (*Izvedenice na -lo ili izvedenice na -ač, Komisioni*

ili komisijski, Ženski mocijski parnjaci...) te pravopisna kolebanja (*Europska Unija ili Europska unija*). O tome koji je put prijedan od postavljanja upita do odgovora na nj može se pokazati na primjeru savjeta *Razvod ili rastava*. Taj savjet počinje podrobnim pregledom jezičnih, pravnih, jezično-pravnih i povijesnih izvora o značenjima, raspodjeli, položaju i statusu tih dvaju leksema. Pritom su u obzir uzeti sljedeći hrvatski rječnici: Della Belin, Belostenčev, Jambrešićev, Voltićev, Stulićev i Šulekov njemačko-hrvatski. Zatim su konzultirani Akademijin i Parčićev rječnik, Rečnik Matice srpske, Mažuranićevi *Prinosi*, a od suvremenih rječnika rječnik Leksikografskoga zavoda, Brodnjakov razlikovnik i Aničev rječnik. S normativnoga stajališta razmotren je *Hrvatski jezični savjetnik*, a s crkvenopravnoga u obzir je uzet *Zakonik kanonskoga prava, Zakon kanona istočnih crkava te Biblijska konkordancija*. Na osnovi rješenja pronađenih u svim spomenutim izvorima autori zaključuju: »Hrvatski se jezik još u vrijeme stvaranja svojega pravnog nazivlja (druga polovina 18. stoljeća) odlučio za naziv *rastava braka*. Tomu je izboru vjerojatno doprinijelo i to što je u svijesti tadanjih govornika hrvatskog jezika još uvijek u riječi *razvod* prevladavalo značenje ‘razgraničenje, uređenje međa’. (...) To što neki crkvenopravni izvori razlikuju građanski *razvod* od crkvene *rastave od stola i postelje* nije dostatan razlog da se odustane od uvriježenih prepoznavanja i razlikovanja, utoliko više što je *razvod braka* duboko ukorijenjen u srpskoj, a *rastava braka* u hrvatskoj pravnoj tradiciji. Tu je hrvatsku pravnu tradiciju s dobrim razlozima ponovno oživio aktuelni hrvatski *Obiteljski zakon*«. Iz ovog

je logičnog i uravnoteženog obrazloženja jasno vidljivo koliko je mnogo jezičnih i izvanjezičnih razloga razmotreno ne bi li se dokraja osvijetlio problem i dao odgovor na naizgled jednostavno pitanje o davanju normativne prednosti jednomu od dvaju leksema.

Cjelina intrigantnoga naslova *Forenzična lingvistika* sadržava odgovore na pitanja povezana s kakvim sporom pravne naravi. S obzirom na to da je forenzična lingvistika, kako tumače autori, znanost koja primjenjuje jezično i psihologijsko znanje na pravno i istražiteljsko područje, ovaj je dio knjige i velik iskorak u jezičnome savjetništvu uopće zbog osobite težine koju jezični savjeti mogu imati u pravnim postupcima. Pritom je obveza jezikoslovaca dati valjanu jezičnu ekspertizu i tumačenje, pa postaje jasno da dani jezični savjet može izravno utjecati na sudski pravorijek. U knjizi se navodi 13 primjera takvih jezičnih savjeta. Jedan je od zanimljivijih problema upit o pisanju dijagnoza na hrvatskome jeziku, koji je jezičnim savjetnicima uputilo mjerodavno tijelo. U zaključku toga savjeta odmjereno se i znanstveno nepristrano, u duhu suradnje među strukama i poštujući načelo interdisciplinarnosti, navodi sljedeće: »Hrvatski je jezik isto tako bogat i pogodan za pisanje dijagnoza kao i svi drugi europski jezici, ali za to mora postojati dobra volja u struci. Sami liječnici moraju dogovoriti način na koji bi to bilo najbolje provesti, a jezikoslovci im u slučaju dvojbe mogu pružiti jezičnu pomoć.«

No, najčešći su se upiti ticali pravilnosti imena tvrtka. Premda je davanje imena tvrtkama regulirano i *Zakonom o trgovačkim društvima* (1996.), nedoumice i dalje postoje. Tako je ime *Brand* odbije-

no jer je »očito da ta riječ u hrvatski nije preuzeta iz latinskoga nego iz engleskog jezika«, što je u skladu s nastojanjem da se spriječi nekritičko pritjecanje anglizama u hrvatski jezik. Ime *Zona vitae*, pak, prihvaćeno je jer je riječ o latinskoj dvorječnoj skupini, no savjetnici upozoravaju na to da bi problem moglo biti sklanjanje te sintagme te predlažu da se umjesto nepravilnoga *naručio sam to u Zoni vitae* ili *u Zona viti* upotrebljava *naručio sam to u (tvrtki) Zona vitae*.

U trećoj, posljednjoj cjelini *Jezičnih savjeta* koja se pomalo neopravdano naziva *Jednostavniji savjeti* mogu se naći odgovori na pitanja o pisanju velikoga i malog slova (*Crkva svetog Ivana, Muzej Grada Šibenika ili Muzej grada Šibenika*), kraticama (*Kratice za titule inženjer, magistar i doktor znanosti*), odnosu stranih i hrvatskih leksema (*Licencija, licenca ili ovlasnica, Notar ili bilježnik*), tvorbi (*Possezona, postsezona ili podsezona*), sklanjanju imena i pokrata... I u tim se savjetima kreće od stanja u normativnim priručnicima, zatim se analizira je li zatečeno stanje jednoznačno ili dopušta kolebanja, a na kraju se, slijedeći prevladavajuća načela, daje konačno mišljenje. Da svi savjeti iz ove cjeline nisu baš toliko jednostavni, pokazuje i primjer savjeta *Jahu ili Jaše*. Naime, savjetnicima je postavljen upit je li vokativ imena *Jah Jahu* ili *Jaše*. U odgovoru se kreće od toga da hrvatske gramatike određuju kako se vokativ od vlastitoga imena tvori s obzirom na podrijetlo (tuđe/domaće) te, ako je riječ o tuđem imenu, udomaćenosti/neudomaćenošću. S obzirom na to da lik *Jah* nije potvrđen ni u jednome dostupnom izvoru, autori su krenuli od pretpostavke da su vlastita imena iz biblijskoga kruga u hrvat-

skome jeziku posve udomaćena i pripada-ju hrvatskoj kulturnoj i onomastičkoj baštini. Kako *Jah* nije udomaćeno ime, kod njega bi trebalo primijeniti pravilo da se ne provodi palatalizacija jer se njome mijenja osnova imena (*Jahu*) ili se pak upotrebljava vokativ oblično jednak nominativu (*Jah*). No, shvati li se ime *Jah* kao pokraćeni oblik od *Jahve*, time mu se osigurava udomaćenost te vokativ može glasiti i *Jaše* (poput *Rok – Roće*). Završna je preporuka da se, kako bi se izbjegle moguće sintaktičke nedoumice, ne upotrebljava oblik *Jah*, a zbog odnosa s hrvatskom tradicijom prednost se može dati liku *Jaše*.

Konačno, posve je neobično i ne baš jednostavno pitanje normativnoga statusa riječi *Znanjija*. Upit se odnosio na to je li spomenuta riječ, koja bi trebala biti ime izmišljene zemlje ili države znanja, valjana tvorena. Odgovor na taj upit je niječan jer je *Znanjija* tvorena od riječi *znanje* (imenica srednjega roda koja ima apstraktno značenje) sufiksom *-ija*, a ta je tvorba u hrvatskome potvrđena veoma rijetko. Savjetnici predlažu da se, ako je potrebno, upotrijebi dvorječno ime *Zemlja Znanja*, a jednorječna zamjena za taj pojam ne postoji.

Ovim kratkim prikazom sadržaja *Jezičnih savjeta* dani su samo obrisi šarenila tema i dvojba kojima su se autori bavili i na njih ponudili odgovore. Dakako, jezikoslovna i nejezikoslovna javnost s tim se odgovorima ne mora u potpunosti složiti, ali o tome jesu li *Jezični savjeti* Lane Hudeček, Milice Mihaljević i Luke Vukojevića potrebni, korisni i dobrodošli hrvatskoj jezikoslovnoj i društvenoj zajednici spora nema. Da, to je potrebna, korisna i dobrodošla knjiga ponajprije zato što je riječ o višefunkcionalnome kvalitativ-

nom iskoraku. Ona istodobno ima značajke znanstvene monografije (donosi nove spoznaje i rješenja), društvene kronike (odgovara na pitanja i izazove koje suvremeno hrvatsko društvo postavlja jezikoslovcima), kulturološkog eseja (o problemima se ne docira, nego pripovijeda i tumači), ali i zanimljivoga štiva koje se nosi u torbi i rado čita. Bilo koji od spomenutih aspekata na svoj način pridonosi hrvatskoj jezičnoj kulturi i boljem poznavanju hrvatskoga standardnog jezika, što su autori u uvodu i naveli kao svoju želju. Na kraju, utjecaj *Jezičnih savjeta* nije se ograničio samo na tiskani medij. Naime, neki od stotinu jezičnih savjeta iz knjige bili su osnovom i za savjete na mrežnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (<http://savjetnik.ihjj.hr>), pa se jezično savjetovanje i usavršavanje nakon knjige može jednako pouzdano nastaviti i u virtualnome svijetu.

Kristian Lewis